

DESET ZAPOVIJEDI BOŽJIH (DEKALOG) ZNAČENJE DESET ZAPOVIJEDI U BIBLIJI I U ŽIVOTU CRKVE

Adalbert REBIĆ
Nova Ves 5a, 10 000 Zagreb
adalbert.rebic@zg.t-com.hr

Sažetak

Deset zapovijedi pripada objavi Božjoj. Izraz su ljudske naravi i Božje volje. Ističu bitne dužnosti, pa stoga neizravno i osnovna prava povezana s naravi ljudske osobe. One nisu svrha samima sebi, nego su sredstvo ljudima da stignu do *slobode*, poticaj rascvatu sveg života. One su povlašten izričaj naravnog zakona: od početka je Bog u srce ljudi usadio naredbe naravnog zakona. Premda su one spoznatljive i samom ljudskom razumu, Bog ih je izričito objavio.

Deset zapovijedi zabilježeno je u Bibliji na dva mjesta, u Izl 20,2-17 i u Pnz 5,6-21, a ima tragova tih zapovijedi i na drugim mjestima u Bibliji. Pisac ukazuje na njihovu strukturu i na autorstvo. Struktura ima svoju dugu i složenu povijest. Izgleda da je najprije bilo samo *pet* zapovijedi pa onda *osam* a potom se ustalio literarni oblik od *deset* zapovijedi. Svaki od tih brojeva ima određenu biblijsku vrijednost i simboliku. Do definitivne strukture od *deset* zapovijedi došlo se redigiranjem, aktualiziranjem i prilagođivanjem svakodnevnom životu. U trenutku konačne redakcije Petoknjžja (VI. st. pr. Kr.) redaktori su Deset zapovijedi uključili u sinajsku teofaniju (Izl 19 – 24). Očit trag proširivanja prvotnih zapovijedi Božjih do broja deset su deveta i deseta zapovijed koje zapravo tumače šestu i sedmu zapovijed, a osma je donekle u vezi s petom zapovijedi (lažno svjedočanstvo protiv bližnjega na sudu zapravo je oblik ubojstva).

Strukturalno, Deset zapovijedi podijeljeno je u dva dijela (dvije kamene ploče): prvi dio tiče se čovjekova odnosa prema Bogu i njegova odnosa prema bližnjemu, a drugi dio tiče se samo čovjekova odnosa prema njegovu bližnjemu. A među prve bližnje čovjeku spadaju njegovi roditelji, oni koji su mu dali život, vjerski i svestrani društveni odgoj (četvrta zapovijed). Četvrta zapovijed je u ulozi kopče koja spaja prvi s drugim dijelom: 1 – 3 s 5 – 10.

Novi zavjet ne donosi Deset zapovijedi u obliku i redu kako je zabilježeno u Starom zavjetu, ali su one prisutne u Isusovoj propovijedi a neke od njih Isus izričito navodi. Na kraju, autor općenito raspravlja o značenju i važnosti Deset zapovijedi Božjih u životu Crkve danas.

Gljučne riječi: Deset zapovijedi, Dekalog, Zakon, biblijska etika, biblijsko ćudoređe, Božja objava na Sinaju, Mojsije.

Uvod

Bez sumnje, Deset zapovijedi najpoznatiji je dio cjelokupnog biblijskog navješćaja. Znamo za njih i oni koji su se otuđili kršćanskom navješćaju ali se na neki način osjećaju pogođenima tim temeljnim ćudorednim zahtjevima. Katolici se još uvijek za ispovijed pripremaju prema obrascu *Deset zapovijedi*. Istina, kad te obrasce čitamo, katkad smo zapanjeni koliko su oni udaljeni od konkretnih životnih prilika. Pod petom Božjom zapovijedi »Ne ubij« rijetko ćemo naći podsjećaj na zloporabu vožnje autom u pijanom stanju, korištenje droge, pušenje i slično, ali ćemo zato u šestoj zapovijedi »Ne sagriješ bludno« naći podsjećaj na sve moguće podrobnosti glede spolne čistoće što često odudara od biblijske spolnosti i njezina odnosa prema tijelu. Ispada da je teži grijeh kad muškarac dirne ženu nego kad nekome proda drogu.

Deset zapovijedi pripada objavi Božjoj. Ističu bitne dužnosti, pa stoga, neizravno, i osnovna prava povezana s naravi ljudske osobe. Uče nas pravoj *ljudskoj ćovječnosti*. One nisu svrha samima sebi, nego su sredstvo ljudima da stignu do *slobode*, pobuda rascvatu sveg života. One su povlašten izričaj naravnog zakona: od početka je Bog u srce ljudi usadio naredbe naravnog zakona. Premda su one spoznatljive i samom ljudskom razumu, glas su savjesti i u skladu su s njegovom naravi, Bog ih je izričito objavio. Grešnu je ćovjeku trebalo objaviti temeljne zapovijedi da bi imao potpunu i pouzdanu spoznaju o Božjim zahtjevima.

Međutim, unatoč ponekom nerazumijevanju nekih od Deset zapovijedi, one ipak imaju izvanredno veliku važnost za naš život. One nam pomažu da razvijamo svoj život u ozračju Božje volje i Božje svetosti. Starozavjetni narod Božji radovao se zakonu Božjemu, o njemu dan i noć razmišljao i u njemu uživao: »Blago ćovjeku koji ne slijedi savjeta opakih, ne staje na putu grešnićkom i ne sjeda u zbor podrugljivaca, već uživa u Zakonu Jahvinu, o Zakonu njegovu misli dan i noć« (Ps 1,1-3). Deset zapovijedi i druge zakone smatrao je posebnim milosnim darom kojim je Bog obdario svoj narod više nego bilo koji drugi na-

rod: »Koji je to narod tako velik da bi imao zakone i uredbe pravedne kao što je sav ovaj Zakon koji vam ja danas iznosim?« (Pnz 4,8).

Deset zapovijedi ne žele ni na koji način nekome sprečavati slobodan razvoj njegove osobnosti, nego naprotiv pomoći da svoju osobnost potpunije i sigurnije ostvari. Kao što nam znakovi u prometu pomažu da sigurno putujemo cestama, vodama i zrakom, tako nam i Božje zapovijedi pomažu da sigurnije idemo naprijed, da se nesmetano razvijamo a da pritom ne naškodimo ni sebi ni drugima.

1. Deset zapovijedi izraz je Božje volje

Prema Izl 34,1 Bog naređuje Mojsiju: »Okleši dvije kamene ploče kao i prijašnje pa ću ja na ploče napisati riječi koje su bile na prvim pločama što si ih razbio!« Potkraj razgovora Bog ponovno naređuje Mojsiju: »Zapiši ove riječi, jer su one temelj na kojima sam s tobom i s Izraelom sklopio Savez! Mojsije ostade ondje, na brdu Sinaju, s Gospodinom četrdeset dana i četrdeset noći. Niti je kruha jeo niti je vode pio. Tada je na ploče ispisao riječi Saveza – Deset zapovijedi« (Izl 34,27-28). Dakle, u jednom te istom poglavlju imamo dva podatka, jedan na početku drugi na kraju Božjeg razgovora s Mojsijem, koji govore u prilog tome da je Bog Mojsiju objavio zapovijedi. Riječi »ja ću na ploče napisati« imaju posebno značenje: one ukazuju na to da tih »deset riječi« potječu od samoga Boga, on ih je čovjeku nadahnuo. Kako? Pomnim i pozornim promatranjem čovjekove naravi i čovjekova ponašanja u društvu i u religiji izraelski su Bogom nadahnuti pisci postupno zaključili neke temeljne norme ljudskog ponašanja koje su onda shvatili kao Božju objavu danu Mojsiju, koja se s naraštaja na naraštaj prenosila kroz religijsku povijest izraelskog naroda. Budući da je ljudsku narav stvorio Bog, on je u ljudsku narav usadio i temeljne norme ponašanja prema Bogu i prema bližnjemu. One su dakle objava Božja.¹

2. Koja je svrha Deset zapovijedi Božjih?

U Bibliji Deset zapovijedi Božjih, doslovno »deset riječi Božjih« (hebr. *'esre debarim 'elohim*) ima povlašteno mjesto i veliko značenje. One su u biti povelja *Saveza* koji je Bog sklopio s narodom na Sinaju (Izl 19 – 24). One sadrže sve odredbe,

¹ Usp. Jacques BRIEND – Ludger SCHWIENHORST-SCHÖNBERGER i dr., Die Zehn Gebote. Weisungen zum Menschsein, u: *Welt und Umwelt in der Bibel*, 5 (2000.) 3, 17, 1–65; Josef SCHREINER, *An Deinen Geboten habe ich meine Freude. Beiträge zur Ethik des Alten Testaments*, Würzburg, 1998.

naredbe, zabrane kojih se Izrael mora držati da bi ostao vjeran Božjim zahtjevima. Deset riječi ili zapovijedi Božjih pokazuju kako bi Izrael, i dakako svaki čovjek, trebao živjeti kao Božji saveznik, Božji prijatelj. Bog se čovjeku obvezuje, za čovjeka se zalaže. Isto to traži i od čovjeka: da se obveže Bogu, da se za nj zalaže, da mu ostane vjeran. Izrael, i svaki čovjek, može ostati u zajedništvu s Bogom samo ako prihvaća te zapovijedi i po njima živi. One su program novog života, života u duhu Saveza, norma oslobođenog i obnovljenog čovjeka. Te su zapovijedi proizašle iz velike ljubavi Božje prema čovjeku. Žele omogućiti čovjeku puninu života i istinsku slobodu, osposobiti ga za život dostojan čovjeka. One su veličanstven i neprocjenjiv dar Božji čovjeku. Židovski je narod svake godine o Blagdanu sedmica (hebr. šavu'ot) slavio spomen na dar Zakona kao najveći dar kojim ga je Bog obdario. Psalmist stoga pjeva: »Tvoja riječ nozi je mojoj svjetiljka i svjetlo mojoj stazi« (Ps 119,105). Ove riječi naređuju ljubav prema Bogu i ljubav prema bližnjemu, čovjeka poučavaju kako se odnositi prema Bogu i kako se odnositi prema bližnjemu. Temelj su na kojem grade svoju povijest svih pet knjiga Petoknjžja, pa se stoga one s pravom u hebrejskom izvorniku zovu *Torah*. Hebrejska riječ *torah*, koju prevodimo izrazom »zakon«, zapravo znači »nauk, poduka, uputa, putokaz« u moralnom i vjerskom pogledu. Riječ *torah* dolazi od hebrejskog glagola *jarah*, što u glagolskoj konjugaciji hifilu (*horah*) znači »pokazati put, ukazati na cilj putovanja«. ² Deset zapovijedi upravo jesu to: ukazuju na cilj zemaljskog putovanja, na pravi put, na put bez lutanja. Deset zapovijedi čine zapravo okosnicu povijesti spasenja izabranog naroda. One su temeljni zakon i u Novom zavjetu.

3. Autorstvo Deset Božjih zapovijedi

Deset zapovijedi je prema biblijskoj predaji Bog objavio narodu po Mojsiju na brdu Sinaju (Horebu) nakon što je oslobodio narod iz egipatskog sužanjstva i izveo ga kroz Crveno more u slobodu. Nema razloga u to sumnjati. Međutim, egzegeti u novije vrijeme ozbiljno postavljaju pitanje je li Mojsije autor Deset zapovijedi kako su nam prenesene u Bibliji ili je to netko drugi. Naime,

² Usp. Gerhard LIEDKE – Claus PETERSEN, *Torah*, u: Ernst JENNI – Claus WESTERMANN (ur.), *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, II, München – Zürich, 1976., 1032–1043; Axel GRAUPNER, *Die zehn Gebote im Rahmen alttestamentlicher Ethik. Anmerkungen zum gegenwärtigen Stand der Forschung*, u: Heinrich GRAF von REVENTLOW (ur.), *Weisheit, Ethos und Gebot. Weisheit und Dekalogstraditionen in der Bibel und im frühen Judentum*, Neukirchen-Vlyn, 2001.; Dominik MARKL, *Der Dekalog als Verfassung des Gottesvolkes*, Freiburg im Breisgau, 2007.

raspravljaju o tome potječe li *sadašnja biblijska formulacija* Deset zapovijedi od Mojsija ili je ona iz kasnijeg vremena. Slažu se u tome da su Deset zapovijedi sažetak vrlo važnih uputa za život i da su one po mnogo čemu poseban tekst u odnosu na ostali dio Petoknjižja. Mnogi egzegeti pretpostavljaju da su neke od tih zapovijedi vrlo stare, da sežu do Mojsijeva vremena (XIII. st. pr. Kr.) i da su bile prenošene usmenom predajom. Svakako su neke od tih zapovijedi bile u usmenoj predaji i prije uspostave monarhije (kraj XI. st. pr. Kr.).

Deset zapovijedi zabilježeno je na dva mjesta u Bibliji: Izl 20,2-17 i Pnz 5,6-21. Te dvije verzije Deset zapovijedi u više se točaka razlikuju (osobito u odnosu na šabat te potom u odnosu na ženu, a razlikuju se u Izl 20,3-4 u odnosu na 20,23 u stvari zabrane slika Božjih). Tu razliku između jednog i drugog teksta Dekaloga očigledno ne shvaćamo kao *proturječeje*, nego kao *upotpunjenje*: jedan tekst upotpunjuje drugi. U okviru cijelog Petoknjižja formulacija Dekaloga u Ponovljenom zakonu ima prednost pred formulacijom Dekaloga u Knjizi Izlaska, jer je u Pnz 5 Dekalog pod nadležtvom Mojsijeva autoriteta, dok je u Izl 20 Dekalog pod nadležtvom biblijskog pripovjedača koji narodu prenosi Deset zapovijedi kao svojevrsni dugi *citata*, *navod*. U Ponovljenom zakonu Mojsije naviješta narodu Deset zapovijedi kao obvezujući tekst, kao temelj razumijevanja Božje objave i kao sažetak svekolike propisane etike. U Ponovljenom zakonu tekst Deset zapovijedi mnogo se bolje slaže s onim što je kao zakon naviješteno u ostalom dijelu Petoknjižja.³ Dakle, biblijski tekst Deset zapovijedi u Ponovljenom zakonu bio bi prema tome stariji.

4. Povijest redakcije teksta Deset zapovijedi

Tekst Deset zapovijedi, kako je sada zapisan u Bibliji – i u Izl 20 i u Pnz 5 – nastao je redakcijom nekog starijeg teksta koji je bio vrlo kratak (kao u Izl 20,13-16) i koji bi mogao potjecati iz Mojsijeva vremena.⁴ Tekst Deset zapovijedi kako je oblikovan u Bibliji razvio se iz starijeg, jednostavnijeg, kraćeg teksta koji je u

³ Usp. Frank-Lothar HOSSFELD, *Der Dekalog. Seine späten Fassungen, die originale Komposition und seine Vorstufen*, Fribourg – Göttingen, 1982.; Axel GRAUPNER, *Die zehn Gebote im Rahmen alttestamentlicher Ethik. Anmerkungen zum gegenwärtigen Stand der Forschung*, 61–95; Norbert LOHFINK, *Das Hauptgebot. Eine Untersuchung literarischer Einleitungsfragen zu Dtn 5 –11*, Rome, 1963.

⁴ Više o tomu vidi u: Christian FREVEL – Michael KONKEL – Johannes SCHNOCKS (ur.), *Die Zehn Worte. Der Dekalog als Testfall der Pentateuchkritik*, Freiburg, 2005.; Christoph DOHMEN, *Was stand auf den Tafeln vom Sinai und was auf denen vom Horeb?*, u: Frank-Lothar HOSSFELD, *Vom Sinai zum Horeb. Stationen alttestamentlicher Glaubensgeschichte*, Würzburg, 1989.

raznim oblicima nazočan i na drugim biblijskim mjestima, npr. u Hoš 3,4; 4,2; 12,10; 13,4; Izl 20,2s; 34,10-28 itd. Izgleda da je najprije, u drevna vremena, postojala kraća verzija koja se sastojala od dva dijela:

Prvi dio govorio je o Bogu i imao je samo dvije zapovijedi:

1. »Ja sam Gospodin Bog tvoj koji sam te izveo iz Egipta, kuće ropstva. Zato, nemaj drugih bogova uz mene« (usp. Hoš 3,1; 12,10; 13,4; Izl 22,19; 34,14).
2. »Ne pravi lika (usp. Hoš 3,4; 10,1-2), jer ja sam Gospodin Bog tvoj, Bog ljubomoran, kažnjavam grijeha otaca na sinovima do trećeg i četvrtog korijena, a iskazujem vjernost tisućama naraštaja.«

Drugi dio sastojao se od šest zabrana; prve tri nadahnute su proročkim navještajem (usp. Hoš 4,2; Jr 7,9) a naredne tri pobliže, konkretnije određuju odnos prema bližnjemu i prema njegovu vlasništvu.

3. Ne ubij.
4. Ne učini preljuba.
5. Ne ukradi.
6. Ne reci lažno svjedočanstvo protiv svoga bližnjega (ova se zapovijed odnosi na petu zapovijed »Ne ubij«. Laž je u neku ruku ubojstvo).
7. Ne poželi žene bližnjega svoga (odnosi se na šestu zapovijed).
8. Ne poželi ni kuće svoga bližnjega (odnosi se na sedmu zapovijed).

Ova je redakcija mogla imati samo *osam* zapovijedi (7+1). A ona starija vjerojatno je imala samo *pet* zapovijedi (4+1): prve dvije o štovanju Boga i tri o poštivanju ljudskih prava bližnjega (poštuj oca i mater, ne ubij, ne čini preljuba). Pet je biblijski broj: četiri strane svijeta (univerzalnost tih zapovijedi) i jedna zapovijed, što označuje konačnost, savršenost.⁵ Proširenja u prvoj i drugoj za-

⁵ Biblijski broj pet ima simboličko značenje. S jedne strane, on je polovica od temeljnog broja deset. Broj deset dobivamo zbrojem dviju ruku s po pet prstiju. S druge strane, broj pet je sastavljen od simboličkog broja četiri i jedan. Broj četiri odražava četiri strane svijeta i četiri mjesecne mijene. On je u starom svijetu simboličan i sveti broj. Predstavlja svijet, svjetovno. Broj jedan (u hebrejskom *alef*) predstavlja božanstvo (Ja sam Alfa i Omega, *Prvi i Posljednji*, Početak i Svršetak!«, Otk 22,13; 1,9; 21,6). Broj pet ima u Bibliji veliku važnost, središnje značenje, kao broj koji spaja svjetsko (četiri strane svijeta, mjesecne mijene) i božansko (Bog, Sunce). Broj jedan (*alef*) broju četiri daje univerzalnu vrijednost. Zato u Bibliji imamo pet Mojsijevih knjiga koje imaju univerzalno značenje i važnost, Matejevo evanđelje ima pet dijelova (knjiga) što znači da ono ima univerzalnu važnost, važnost za cijeli svijet, za svakog čovjeka. U strukturama biblijskih knjiga rabi se s ciljem da ukaže na svetost, obvezatnost i transcendentnost. Usp. Marin H. POPE, Number, u: George Arthur BUTTRICK, *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, Nashville,

povijedi i u nekim drugim zapovijedima nastala su kasnije, kao plod iščitavanja Deset zapovijedi u kasnijim razdobljima od Mojsija vremena do vremena Ponovljenog zakona (oko 650. god. pr. Kr.) i do konačne redakcije (oko 500. god. pr. Kr.). Takav je postupak proširivanja bio uobičajen u Starome zavjetu i u odnosu na druge tekstove, i nije ništa neobično. To samo dokazuje da su nadahnute riječi koje su se pripisivale Bogu bile duboko usađene u svijest naroda. O njima se razmišljalo, njih aktualiziralo i primjenjivalo na nove situacije. Tako su se predaje obogaćivale i usavršavale. Božje riječi u narodu nisu bile statičke, nego dinamičke. One su bile izraz Božje volje koju je uvijek iznova trebalo preispitivati i u svjetlu novih situacija iznova oblikovati. Proširivanje Deset zapovijedi zapravo je aktualizacija Božje riječi u novim životnim situacijama.

U trenutku konačne redakcije Petoknjižja redaktori su Deset zapovijedi uključili u sinajsku teofaniju, preinačivši ih, dodavši im svećeničko tumačenje šabata prema Post 2,2-3.

5. Struktura teksta Deset zapovijedi

Strukturalno, Deset zapovijedi podijeljeno je u dva dijela (dvije kamene ploče): prvi dio tiče se čovjekova odnosa prema Bogu, a drugi njegova odnosa prema bližnjemu. Prvi dio dao bi se sažeti u ove riječi: »Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, svim umom svojim i svim silama svojim« (Pnz 6,5 i drugdje), a drugi dio u riječi: »Ljubi bližnjega svoga kao samoga sebe« (iz svećeničke predaje: Lev 19,18; usp. 19,34: bližnji – stranac).

Drugi dio Deset zapovijedi Božjih počinje s četvrtom zapovijedi, nakon koje slijede zapovijedi koje se tiču čovjekova odnosa prema njegovu bližnjemu. A među prve bližnje čovjeku spadaju njegovi roditelji, oni koji su mu dali život, vjerski i svestrani društveni odgoj. Bog je htio da odmah iza njega pošujemo roditelje kojima dugujemo život. Pozvani smo častiti i poštivati (hebr. *kabbed*) svoje roditelje kao i sve one koje je Bog, za naše dobro, zaodjenuo svojim autoritetom. Smisao hebrejskog glagola *kabbed* jest u težini: dati važnost nekome, dati težinu nečemu, ophoditi se dobro s nekim, častiti ga.

Četvrta zapovijed odnosi se na prvu i drugu zapovijed. Ona zapravo u poštivanju oca i majke primjenjuje i ostvaruje zapovijed poštivanja Boga. Roditelji su, naime, Božji predstavnici: oni su na poseban način slika Boga koji je i sam Otac (usp. Hoš 11,1-4; Iz 1,2s) i koji ima majčinsko srce (usp. Iz 49,15; Hoš 11,8; Jr 31,20).

1984., III, 561–567, osobito 565; Friedrich WEINREB, *Schöpfung im Wort. Die Struktur der Bibel in jüdischer Überlieferung*, Zürich, 2002., 206–210.

Nakon četvrte zapovijedi koja zapravo tvori most između prvog i drugog dijela Dekaloga slijedi šest zabrana (prve tri su izvorne, a druge tri su redakcijska proširenja prvih):

5. Ne učini ubojstva. —> 8. Ne svjedoči lažno protiv svoga bližnjega.
 6. Ne učini preljuba. —> 9. Ne poželi žene bližnjega svoga.
 7. Ne ukradi. —> 10. Ne poželi ni kuće svoga bližnjega, ni njegovih polja, ni išta što njemu pripada.

Osmi zapovijed »Ne svjedoči lažno protiv svoga bližnjega« proširuje, odnosno tumači *petu* zapovijed (Ne ubij!). Laž protiv svojega bližnjega u neku je ruku već ubojstvo. Isus na sličan način proširuje značenje ove zapovijedi kad govori: »Čuli ste da je rečeno starima: Ne ubij! [...] A ja vama kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu. A tko bratu svome rekne 'Glupane!', bit će podvrgnut Vijeću. A tko reče: 'Luđače!', bit će podvrgnut ognju paklenomu« (Mt 5,21-22).

Deveta zapovijed »Ne poželi žene bližnjega svoga« tumači šestu zapovijed: »Ne učini preljuba!« Isus slično proširuje ovu zapovijed kad veli: »Čuli ste da je rečeno. 'Ne čini preljuba'. A ja vama kažem: 'Tko god s požudom pogleda ženu, već je s njome učinio preljub u srcu'« (Mk 5,27-28).

Deseta zapovijed »Ne poželi ni kuće svoga bližnjega, ni njegovih polja, ni išta što njemu pripada« proširuje *sedmu* zapovijed »Ne ukradi!« Proširenja u prvoj i drugoj polovici današnjih Deset zapovijedi plod su iščitavanja prvotnih pet zapovijedi u kasnijim razdobljima od Mojsija do vremena Ponovljenog zakona (650. god. pr. Kr.) i do konačne redakcije (oko 500. god. pr. Kr.).

Deset zapovijedi smatra velikim prekršajem ne samo *vanjski čin* nego i samu *nutarnju želju*. Stoga, u *devetoj* i *desetoj* zapovijedi one osuđuju i unutarnji čin požude, strasti, zlog nagnuća, pohlepe za tuđom ženom i za tuđim posjedom. Tu se ne radi o pukim mislima ili razmišljanjima, nego o strasnoj želji, pohlepi, požudi koja znači prvi korak k ispunjenju žuđenog čina. U skladu s hebrejskim načinom razmišljanja, s njihovim mentalnim sklopom, unutarnji i vanjski čini u međusobnoj su vezi kao uzrok i posljedica. To nam izvrsno tumači Isus kad kaže: »Čuli ste da je rečeno starima: Ne čini preljuba. A ja vama kažem: Tko god s požudom pogleda ženu, već je s njome učinio preljub u srcu« (Mt 5,27). Tu se misli na požudu koja nije samo unutarnje raspoloženje, nego već u srcu začeti čin koji je već jednim dijelom usmjeren prema izvršenju. Isus zato veli: »Ta iz srca izviri opake namisli, ubojstva, preljubi, bludništva, krađe, lažna svjedočanstva, psovke« (Mt 15,19).⁶

⁶ Više o tomu vidi u: Frank-Lothar HOSSFELD, *Der Dekalog. Seine späten Fassungen, die originale Komposition und seine Vorstufen*; Georg BRAULIK, *Die deuteronomischen Gesetze*

6. Dekalog u okviru Staroga zavjeta

Bog je »deset riječi« ispisao na ploče na svetom brdu Sinaju *svojim prstom*; one su dakle ispisane »prstom Božjim« (usp. Izl 31,18; Pnz 5,22; 31,9,24). Stoga su one na poseban način »Božje« zapovijedi. U njima je sažet sav Božji zakon. »Te je riječi na brdu, ispred ognja, oblaka i guste tmine, jakim glasom upravio Jahve svemu vašem zboru. Ništa nije dodavao nego ih je ispisao na dvije kamene ploče te ih predao meni« (Pnz 5,22). Zato se »ploče Zakona« zovu i »ploče Svjedočanstva« (Izl 31,18; 32,15; 34,29) te se čuvaju u Kovčegu (Izl 25,16; 40,1-3). Budući da su na njima ispisani svi uvjeti očuvanja Saveza, one su svjedočanstvo Saveza, temeljni dokument, ugovor sklopljenog Saveza između Boga i naroda. Deset zapovijedi bitno spada u Božju objavu, one su njegovo očitovanje Mojsiju i narodu. U njima i preko njih sam se Bog daruje svome narodu. A najdublji smisao tih zapovijedi otkriva se u novome Savezu, u Isusu Kristu, kojega je Bog svojim poslao kao utjelovljenje Zakona.

Dekalog se ne nalazi samo u Izl 20,1-17 i Pnz 5,6-21 nego i na drugim mjestima u knjigama Staroga zavjeta. Julius Wellhausen prepoznao je u Izl 34,4c-30 »kultni Dekalog«. Tekst je vrlo star i pripisuje ga jahvističkom izvoru.⁷ Karl Elliger pak u tekstu Levitskoga zakonika, 18. poglavlje, osobito u redcima 7-17a, prepoznao je tekst koji je izvorno bio strukturiran po uzoru na Deset zapovijedi.⁸ Svaka od tih zapovijedi počinje stereotipnim: »Ne otkrivaj golotinje...« i potom spominje osobu čiju se golotinju ne smije otkrivati. Nabrojene su uglavnom žene bližih i daljnjih rođaka s kojima muškarac ne smije imati spolnih odnosa. Zakoni se tiču velike (nomadske) obitelji čiji članovi svi zajedno stanuju pod istim šatorom. Ti zakoni štite obitelj od propasti. Ovaj je niz zapovijedi kasnije, u izmijenjenim okolnostima, bio proširen i odnosio se na spolni nemoral u bilo kojem obliku. Tu su onda ubrojene osobe koje više ne pripadaju velikoj obitelji jednog muškarca (*pater familias*).

U Jr 35,6-10 prepoznajemo stanovit oblik niza zapovijedi slično konstruiran kao i dio Deset zapovijedi: četiri su negativne zapovijedi (zabrane) a jedna je pozitivna zapovijed (naredba) – »Ne smijete nikada piti vina, ni vi ni sinovi vaši (1). Niti smijete graditi kuća (2), niti sijati sjemena (3) ni saditi vinograda,

und der Dekalog, Stuttgart, 1991.,1-25; Gerhard Johannes BOTTERWECK, Form- und überlieferungsgeschichtliche Studie zum Dekalog, u: *Concilium*, 1 (1965.) 1, 392-401; Hartmut GESE, Der Dekalog als Ganzheit betrachtet, u: Hartmut GESE, *Vom Sinai zum Zion. Alttestamentliche Beiträge zur biblischen Theologie*, LXIV, München, 1974.; Matthias KÖCKERT, *Die Zehn Gebote*, München, 2007; Fulbert STEFFENSKY, *Die Zehn Gebote, Anweisungen für das Land der Freiheit*, Würzburg, 2003.

⁷ Usp. Julius WELLHAUSEN, *Composition des Hexateuchs*, Göttingen, 1876./77., 330ss.

⁸ Usp. Karl ELLIGER, *Leviticus. Kommentar*, Stuttgart, 1978., 238.

niti ih posjedovati (4), nego provodite sav život pod šatorima (1), da dugo živite u zemlji gdje kao stranci boravite« (riječči Jonadaba Rekabovcima). Ove se zapovijedi tiču posebnog stila života i odražavaju stanovit otpor prema obrađiva-
nju zemlje i *stalnom* prebivalištu u jednom određenom naselju.

Kratki niz zapovijedi čitamo i u Knjizi Saveza u Izl 21,12.15-17: »Tko god udari čovjeka pa ga usmrti, neka se smrću kazni. [...] Tko udari svoga oca ili svoju majku, neka se kazni smrću. Tko otme čovjeka – bilo da ga proda, bilo da ga u svojoj vlasti zadrži – neka se kazni smrću. Tko prokune svoga oca ili svoju majku, neka se kazni smrću.« Tu su nabrojani zločini za koje je propisana kazna smrću, jer se čovjek ogriješio o slobodu i o život svoga bližnjega. Nabrojena su četiri zločina, koliko ima strana svijeta, prema tome ti su zakoni univerzalni: vrijede za sav svijet i za sva vremena.

Ima još jedan niz zapovijedi vrlo sličan Dekalogu. To je niz zapovijedi u Pnz 27,15-26. U egzegezi se naziva »Šekemski dodekalog«⁹, jer se pretpostavlja da je izvorno bilo dvanaest zapovijedi. Smatra se da je tekst vrlo star, nastao vjerojatno u vrijeme zauzimanja zemlje.¹⁰ Međutim, postoji mogućnost da je taj tekst kako ga danas čitamo u Knjizi Izlaska mogao biti literarno kasnije oblikovan.

Albrecht Alt među prvima je temeljito istražio *pravno* i *teološko* značenje načina na koji su oblikovani starozavjetni zakoni, odnosno zabrane i naredbe.¹¹ On razlikuje dvije temeljne književne vrste »izraelskog prava«: apodiktički i kazuistički izričaji. *Apodiktički zakoni* (od grčke riječi ἀποδεδικτικὸς – nesporn) izričaji su koji su nesporni, vrijede uvijek i svugdje, njima se nitko ne može protiviti, u odnosu na njih ne može nitko imati drukčije mišljenje od onoga koje je u tim izričajima izrečeno. Apodiktičko pravo kakvo je sadržano u Dekalogu zahtijeva od ljudi određeno ponašanje kojemu se protivi neko drukčije ponašanje koje onda nije dopušteno. To je zapravo najraniji oblik prava koji je kasnije bio zamijenjen kondicionalnim pravom, pravom izraženim uzroč-
no-posljedičnom logikom (»ako..., onda...« – ako ovo učiniš, moraš računati na određenu kaznu), što je i danas temelj zakona. *Kazuistički zakon* je onaj koji navodi neki određeni konkretni slučaj, koji počinje riječcom »ako«. Ovakav je izričaj neosoban dok je apodiktički izričaj osoban: Ne smiješ ubiti! U Deset zapovijedi svi su zakoni, naredbe ili zabrane apodiktičke naravi. Altovu su tezu

⁹ Albert ALT, Die Ursprünge des israelitischen Rechts, u: Albert ALT, *Kleine Schriften*, I, München, 1968., 333–340, osobito 313.

¹⁰ Usp. Gerhard von RAD, *Deuteronomium*, Göttingen, 1964., 119ss; Gerhard Johannes BÖTTERWECK, Form- und überlieferungsgeschichtliche Studie zum Dekalog, 399.

¹¹ Usp. Albrecht ALT, Die Ursprünge des israelitischen Rechts, 333–340.

na stanoviti način neki egzegeti kasnije dopunili i doradili (Henry Cazelles, Rudolf Kilian, Gerhard Fohrer).¹²

7. Deset zapovijedi u Novome zavjetu?

U Novome zavjetu spominje se izraz »zapovijedi« (grč. εντολή) ali se njime ne misli na Deset zapovijedi, nego na zapovijedi koje je potkraj Staroga zavjeta židovstvo oblikovalo. Riječ εντολή prevodi hebrejski izraz *micvah* (zapovijed). U Isusovo su vrijeme Židovi bili obvezatni opsluživati 613 zapovijedi, od kojih su neke bile pozitivne zapovijedi (*naredbe*), a druge negativne (*zabrane*). No, Deset zapovijedi (Dekalog) imalo je u sinagogalnoj službi Božjoj svoje mjesto, dvaput na dan ih je pobožni Židov citirao, molio, u večernjoj (*ma'arib*) i u jutarnjoj molitvi (*šaharit*).

U Novome zavjetu, međutim, Dekalog se nigdje ne navodi doslovno i cjelovito, u obliku i redosljedu kako je ispisan u Knjizi Izlaska i Ponovljenog zakona. Navode se samo pojedine zapovijedi. No, on je ipak temelj cjelokupnog Isusova naviještanja i cjelokupne njegove etike. Za Isusa i njegove učenike Deset zapovijedi bilo je objava volje Božje. Isus ih nigdje nije opozvao, naprotiv on je na njima temeljio svoj novozavjetni Zakon. On ih nije ponavljao od riječi do riječi, nego je u svojim govorima isticao one zapovijedi koje su u danoj situaciji bile važne. Onomu mladiću koji ga je upitao: »Učitelju koje mi je dobro činiti da imam život vječni?«, Isus ukazuje na neke od Deset zapovijedi: »Ne ubij! Ne čini preljuba! Ne ukradi! Ne svjedoči lažno! Poštuj oca i majku! Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga!« (Mt 19,16-20). Drugom nekom zgodom Isus reče: »Ta iz srca izviru opake namisli, ubojstva, preljubi, bludništva, krađe, lažna svjedočanstva, psovke« (Mt 15,19). I tu Isus navodi neke od Deset zapovijedi. One su *kamen temeljac* ćudorednoga života, i nitko ih ne smije ukinuti (usp. Mk 7,13).

8. Crkva na Deset zapovijedi gradi svoja moralna stajališta

Vjerna Pismu i u skladu s Isusovim primjerom, crkvena je predaja priznala temeljnu važnost Deset zapovijedi i njihovo značenje za čovjekov život. One izražavaju vjeru, nadu i bratsku ljubav. *Katekizam Katoličke Crkve* ističe da je Bog, jedan i istinit, svoju slavu objavio po Mojsiju a na posljetku progovorio nama u svome Sinu, koji je odsjaj Slave i otisak Bića njegova (usp. Heb 1,1-3).¹³

¹² Usp. Henry CAZELLES, *Etudes sur le Code de l'Alliance*, Paris, 1946., 128.

¹³ Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 2064–2082.

Aurelije Augustin sasvim je bio vjeran evanđelju kad je rekao da je u Deset zapovijedi utemeljen »zakon ljubavi«. ¹⁴ Zato su one u njegovo vrijeme zauzimale važno mjesto u vjeronaučnoj pouci budućih krštenika i vjernika. Poslije njega je Crkva Deset zapovijedi naviještala kao temelj svojeg etosa, svojeg ćudoređa, svojeg zakona. Tridentski koncil uči da Deset zapovijedi obvezuje kršćane u savjesti. ¹⁵ Crkveni katekizmi stoga su izlagali kršćanski ćudoredni nauk slijedeći ponaosob Deset zapovijedi. One su dapače još danas za mnoge vjernike obrazac za ispit savjesti prije sakramenta pomirenja (svete ispovijedi). Istina, neki su se tijekom stoljeća izlažući Deset zapovijedi izgubili u sitničavoj kazuistici do te mjere da je Deset zapovijedi ponekad i u Crkvi postalo mnogima ono što su bile u vrijeme Isusovo pismoznancima i farizejima, važnije i od samoga ćovjeka, pa i od samoga Krista, kao da je ćovjek stvoren radi subote, odnosno kao da su ustanove važnije od ćovjeka. Glede tog kazuistićkog sitničarenja oko nekih od Deset zapovijedi, vjernici koji put ne znaju što je bitno, što treba ćiniti da bi se postiglo vjećni život. Isus je korio farizeje i pismoznance predbacujući im da »vežu i ljudima na pleća toware teška bremena a sami ni da bi ih prstom makli« (Mt 23,4), da »zbog svoje predaje dokidaju Rijeć Božju« (Mt 15,3). Te opasnosti se moramo ćuvati. Drugi vatikanski koncil pokrenuo je obnovu u Crkvi upravo želeći naviještati Deset zapovijedi u svoj njihovoj izvornosti i ćistoći. Danas je vrlo važno da te zapovijedi opet i opet učinimo temeljem našeg odnosa i prema Bogu i prema ljudima. ¹⁶

Zaključak

Isus Krist izjednaćuje zapovijed ljubavi prema Bogu sa zapovijedi ljubavi prema blišnjemu (Mt 22,37). Izjednaćujući zapovijed iz Ponovljenog zakona (6,5) »Ljubi Gospodina Boga svim srcem svojim...« sa zapovijedi »Ljubi blišnjega svoga...« iz Levitskog zakonika (19,18), Isus ukazuje na Deset zapovijedi kao nedjeljivu cjelinu: prianjanje uz Boga znaći jednako tako i prianjanje uz ćovjeka!

Isus nije došao dokinuti Zakon, nego ga ispuniti, dovršiti. U svome navješćaju uporno inzistira na Božjim zapovijedima. Dapaće, traži i više od toga. Onom mladiću koji se pohvalio Isusu da je sve zapovijedi od mladosti ćuvao,

¹⁴ Usp. Aurelije AUGUSTIN, *Sermones*, 33,2,2; u: Jacques Paul MIGNE, *Patrologiae cursus completus. Series Latina*, 38, 208.

¹⁵ Usp. TRIDENTSKI KONCIL, Kanoni o opravdanju, u: Heinrich DENZINGER – Peter HÜNERMANN, *Zbirka sažetaka vjerovanja, definicija i izjava o vjeri i ćudoređu*, Đakovo, 2002., 1569–1570.

¹⁶ Usp. Bernhard G. SUTTNER, *Die 10 Gebote: Eine Ethik für den Alltag im 21. Jahrhundert*, Murnau, 2009.

reče Isus: »Hoćeš li biti savršen, idi prodaj što imaš i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu. A onda dođi i idi za mnom!« (Mt 19,20). Nasljedovanje Isusa uključuje opsluživanje svih zapovijedi. Zakon nije dokinut. Isus je preuzeo Deset zapovijedi i u njihovu slovu iščitao snagu Duha na djelu. Propovijedao je *pravednost* koja nadmašuje pravednost pismoznanaca i farizeja (Mt 5,20). Izložio je sve zahtjeve zapovijedi: »Čuli ste da je rečeno starima: Ne ubij! [...] A ja vama kažem: Svaki koji se srdi na brata svoga, bit će podvrgnut sudu!« (Mt 5,21-22).

Apostol Pavao u Poslanici Rimljanima, u odlomku u kojem raspravlja o odnosu Zakona i Duha ističući premoć Duha, opominje: »Nikom ništa ne dugujete, osim da jedni druge ljubite. Jer, tko drugoga ljubi, ispunio je Zakon. Uistinu: *Ne čini preljuba! Ne ubij! Ne ukradi! Ne poželi!* i ima li koja druga zapovijed, sažeta je u ovoj riječi: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga. Ljubav bližnjemu zla ne čini. Punina, dakle, Zakona jest ljubav!« (Rim 13,8-10; usp. Gal 5,14).

Summary

GOD'S TEN COMMANDMENTS (DECALOGUE) THE MEANING OF THE TEN COMMANDMENTS IN THE BIBLE AND THE LIFE OF THE CHURCH

Adalbert REBIĆ

Nova Ves 5a, HR – 10 000 Zagreb
adalbert.rebic@zg.t-com.hr

The Ten Commandments relate to God's proclamation. They are an expression of human nature and God's will. They point out vital obligations and hence indirectly present basic rights relating to human nature. They are not the means to their own end but rather a means for people to achieve freedom, an inspiration for all of life to bloom. They are a privileged expression of natural law: from the very beginning God implanted the order of natural law in human hearts. Even though they are cognitive to human reason, God nevertheless specifically revealed them.

The Ten Commandments are reported in the Bible in Ex 20:2-17 and Dt 5:6-21 and traces of the commandments can be found in other places in the Bible. The author points out their structure and their authors. The structure has a long complicated history dating back to the time of Moses until the last review of the Pentateuch (VI & V centuries BC). It appears that at first there were only five commandments and then eight which later resulted in

the stabilised literary form of ten commandments. Each of these numbers has a certain Biblical value and symbolism. The definite structure of ten commandments is the result of reviews, updating and adaptation to everyday life. When the final review of the Pentateuch occurred (VI & V centuries BC) the reviewers included the Ten Commandments in Sinaitic theophany (Ex 19 – 24). Obvious traces of the first commandments given by God being expanded to the final ten are the ninth and tenth commandments which in fact interpret the sixth and seventh commandments. The eighth commandment relates to the fifth (false witness against one's neighbours in court is in fact a form of killing).

The Ten Commandments are structured into two parts (two stone tablets): the first relates to man's relations to God while the second refers to his relations to his neighbours. The first of man's neighbours are his parents. They gave him life, religious and social upbringing (1 – 3 and 5 – 10).

The New Testament does not portray the Ten Commandments in the form and order they are written in the Old Testament but they are present in Jesus' preaching and Jesus states some of them directly. Finally, the author gives a general discussion about the meaning and significance of God's Ten Commandments in the life of the Church today.

Key words: *Ten Commandments, Decalogue, law, Biblical ethics, Biblical morals, God's proclamation on Mt. Sinai, Moses.*